

Drodzy Nauczyciele

Oddajemy Państwu do rąk materiały przygotowane przez Centrum Edukacji Obywatelskiej, z nadzieją, że zainspirują one uczniów do rozmowy o Polsce i patriotyzmie. Publikacja zawiera scenariusze zajęć dla nauczyciela oraz instrukcje wraz z materiałami pomocniczymi do powielenia dla uczniów. Proponowane zajęcia mogą być przeprowadzane w ramach godzin wychowawczych, lekcji historii, wiedzy o społeczeństwie lub lekcji języka polskiego. Na przeprowadzenie ich potrzeba od dwóch do czterech godzin lekcyjnych. Sposób wykorzystania zaproponowanego scenariusza zależy oczywiście od nauczyciela. Proponujemy także kilka konkursów – prosimy Państwa o czuwanie nad przebiegiem kolejnych etapów na poziomie klasy, a później szkoły. Jest tutaj także miejsce na działania samorządu uczniowskiego. Zachęcamy do wykorzystania strony internetowej programu „Moja Polska”. Pomóc w tym mogą nauczyciele informatyki. Korzystając z internetu, uczniowie będą mogli włączyć się w ogólnopolską debatę na temat patriotyzmu młodych Polaków.

Dodatkowe scenariusze lekcji można wydrukować, korzystając ze strony www.ceo.org.pl

Opracowanie: Tomasz Merta, Alicja Pacewicz, Jacek Strzemieczny, Sylwia Żmijewska

Redakcja językowa: Alicja Witorska

Korekta: Teresa Kruszona

Projekt okładki: Agnieszka Czyżowska-Nyka

Zdjęcia: Archiwum Dokumentacji Mechanicznej, „Mówią wieki”, Muzeum Narodowe w Krakowie („Czwórka” Józef Chełmoński – fot. Marek Studnicki), Zamek Królewski w Warszawie („Rejtan. Upadek Polski” Jan Matejko, „Sobieski pod Wiedniem” Marcello Baciarelli – fot. Maciej Bronarski), Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Małgorzata Bakalarz, Jan Erazm Ciołek, Andrzej Iwańczuk/Agencja Gazeta, Sławomir Kamiński/Agencja Gazeta, Darek Peptoński, Jacek Strzemieczny, Krzysztof Wolfram

Opracowanie graficzne: Activa Studio s.c.

Wykorzystano materiały opublikowane w podręczniku wiedzy o społeczeństwie (Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej – KOSS), przygotowanym przez Centrum Edukacji Obywatelskiej, a wydanym przez wydawnictwo CIVITAS.

Wybór wierszy: „Strofy o ojczyźnie” pod redakcją Stanisława Ryszarda Dobrowolskiego, Iskry, Warszawa 1978.

Dziękujemy za nieodpłatne udostępnienie zdjęć Muzeum Narodowemu w Krakowie oraz wszystkim osobom, które przekazały nam zdjęcia ze swych zbiorów prywatnych.

Dziękujemy Stowarzyszeniu Miłośników Tradycji Mazurka Dąbrowskiego za pomoc przy opracowaniu historii symboli narodowych.

Dziękujemy za konsultację merytoryczną i pilotaż programu „Moja Polska” nauczycielom: Anecie Lipnickiej (LO nr 11 w Starogardzie Szczecińskim), Danucie Karpińskiej (Gimnazjum nr 2 w Piszcu), Joannie Soćko (Gimnazjum w Pozezdrzu), Korynie Warzecha (LO w Koźlu).

ISBN 83-914506-7-8

MOJA POLSKA – SCENARIUSZ ZAJĘĆ DLA UCZNIÓW GIMNAZJÓW I SZKÓŁ ŚREDNICH

Z inicjatywy Kancelarii Prezydenta RP do wszystkich szkół w Polsce trafił pakiet edukacyjny „Moja Polska”. W przededniu wejścia Polski do Unii Europejskiej warto wspólnie zastanowić się nad tym, czy dla młodych ludzi ojczyzna jest czymś ważnym i co to znaczy być polskim patriotą we współczesnym świecie. Tego będzie dotyczył cykl zajęć edukacyjnych „Moja Polska”. Zaproponowane zajęcia mają wzmocnić dumę z poczucia bycia Polakiem oraz kształtować postawę patriotyczną, oznaczającą zarówno miłość i przywiązanie do ojczyzny, jak i postawy tolerancji i szacunku dla innych narodowości.

Zajęcia opierają się na pracy w grupach, dyskusji i wypowiedziach uczniów. Zostały w nich wykorzystane elementy programu nauczania wiedzy o społeczeństwie w gimnazjum KOSS (Kształcenie obywatelskie w szkole samorządowej) oraz przygotowanego przez Centrum Edukacji Obywatelskiej programu edukacji prawnej i obywatelskiej do szkół średnich (podręczniki „Z demokracją na ty” i „Przewodnik młodego obywatela”).

i Obywatelska

Uwaga: Do przeprowadzenia zajęć w klasie trzydziestoosobowej będzie potrzebna co najmniej ośmiu egzemplarzy materiałów pomocniczych dla uczniów (strony 7-14). Dodatkowe egzemplarze scenariuszy lekcji oraz materiałów pomocniczych dla uczniów w postaci dokumentów do wydrukowania można znaleźć na stronie internetowej programu „Moja Polska”, www.ceo.org.pl/mojapolska

Zajęcia 1. Nasze miejsce na ziemi

1. Poinformuj uczniów o inicjatywie Kancelarii Prezydenta.

2. Napisz na tablicy: „Jestem Polakiem, co oznacza, że...” i poproś, by uczniowie zapisali je w zeszytach, a następnie dokończyli na kilka różnych sposobów, np. „... mam polski paszport”; „... moi rodzice są Polakami”; „... powinienem przestrzegać polskiego prawa”; „... nie wyobrażam sobie Wigilii bez łamańca się opłatkiem”. Poproś kilku ochotników, by odczytali swoje zakończenia. Zwróć uwagę, że znalazły się wśród nich zarówno takie, które mówią, kim jest Polak, jak i o powinnościach, jakie wynikają z tego faktu.

Mała ojczyzna

Mała ojczyzna to taka cząstka świata, z którą człowiek jest specjalnie związany, gdzie czuje się naprawdę u siebie. Może być ona większa lub mniejsza, zwykle raczej niewielka bo – jak twierdzi poeta Kazimierz Wierzyński – „tylko świat przechodzony nogami jest coś wart. Ziemia dotknięta stopą staje się w jakiś sposób naszą rodzinną i łączy się z nami na zawsze. Nawet gdy odejdziemy od niej na setki mil, podąża powoli naszym śladem, owłada naszą pamięcią i gospodaruje w niej jak matka w domu”. Dobrze mieć małą ojczyznę, ale nie każdy ją ma. Jak to? – można by zapytać – przecież każdy gdzieś mieszka. To prawda, ale nie wszędzie są małe ojczyzny. W wielkich blokowiskach ludzie żyli i żyją często nadal jak w hotelach, gdzie nie zna się nawet sąsiadów. W wielkich blokowiskach często między ich mieszkańcami nie ma żadnej więzi i nie znają oni nawet swoich sąsiadów. A przecież każdy z nas może razem z innymi stworzyć swoją małą ojczyznę, swoje miejsce na ziemi, które kocha, w którym czuje się jak u siebie.

A co jest Twoją małą ojczyzną?

3. Czasem mówi się, że człowiek ma nie tylko wielką ojczyznę (np. Polskę czy Hiszpanię), ale i małą (swoją dzielnicę, swoją gminę, swój region).

W postaci miniwykładu wyjaśnij uczniom pojęcie małej ojczyzny. Wspólnie zastanówcie się, co dla każdego z was jest taką małą ojczyzną.

4. Podziel klasę na cztery grupy i rozdaj uczniom teksty, które będą mieli za zadanie przeczytać i zreferować kolegom. Uczniowie otrzymują odpowiednio: grupa I – „Co to jest naród” (tekst nr 1), grupa II – „Narody i mniejszości narodowe” (tekst nr 2), grupa III – „Patriota, kto to taki?” (tekst nr 3), grupa IV – „Człowiek i ojczyzna” (tekst nr 4). Przed przystąpieniem uczniów do pracy poinformuj ich, że będą później pracować w czteroosobowych zespołach. Wszyscy uczniowie samodzielnie czytają przydzielony swojej grupie tekst, wyszukując w nim najważniejsze informacje. Gdy wszyscy zakończą lekturę, uczniowie w grupach omawiają swoje teksty, wyjaśniają ewentualne wątpliwości i niejasności. Zastanawiają się, co i w jaki sposób przekazać – jako tzw. eksperci – pozostałym kolegom; mogą też przygotować sobie krótkie konspekty wypowiedzi.

5. Gdy grupy zakończą pracę, uczniowie dzielą się na czteroosobowe zespoły w taki sposób, aby w każdym znaleźli się przedstawiciele wszystkich czterech pierwotnych grup (eksperci). Uczniowie kolejno przedstawiają informacje zawarte w swoich tekstach i odpowiadają na pytania kolegów.

6. W trakcie pracy zespołów nauczyciel zapisuje na tablicy cztery pytania:

- Czy nasi pradziadkowie i dziadkowie byli większymi patriotami niż współcześni Polacy?
- Czy Polacy, którzy wyemigrowali do Niemiec lub

Stanów Zjednoczonych, powinni mówić w domu po polsku, a dzieci posyłać do szkół polskich ?

- Czy osoba narodowości żydowskiej lub niemieckiej może być Polakiem?
- Czy hasło „Polska dla Polaków” jest patriotyczne czy nacjonalistyczne?

Każdy zespół zastanawia się nad tymi zagadnieniami i formułuje krótkie odpowiedzi wraz z uzasadnieniem. Poproś przedstawicieli kolejnych zespołów (ochotników bądź wybranych przez siebie uczniów) o zaprezentowanie stanowiska zespołu. Zależnie od czasu, którym dysponujesz, możesz poprosić wszystkie zespoły o odpowiedzi na cztery pytania bądź każdemu przydzielić tylko jedno. Skomentuj odpowiedzi uczniowskie, zwracając uwagę na ewentualne uproszczenia i niejasności.

7. Zaproponuj teraz zabawę „Wszyscy, którzy...” (ta propozycja jest skierowana przede wszystkim do uczniów gimnazjów) lub przeprowadzenie miniankiety (w szkołach średnich).

Ćwiczenie „Wszyscy, którzy...” polega na tym, że kolejne osoby – najpierw nauczyciel, a potem uczniowie ochotnicy – wypowiadają uzupełnioną przez siebie formułę „Niech wstaną wszyscy, którzy...”. Oto przykłady: „Niech wstaną wszyscy, którzy mają rodzinę poza granicami Polski”, „Niech wstaną wszyscy, którzy mają wśród swoich przodków przedstawicieli innych narodów”, „Niech wstaną wszyscy, którzy są dumni, gdy Polacy zwyciężają w międzynarodowych zawodach sportowych”, „Niech wstaną wszyscy, którzy znają słowa pierwszych dwóch zwrotek hymnu narodowego”, „Niech wstaną wszyscy, którzy znają na

pamięć pierwsze cztery wersy *Pana Tadeusza*”, „Niech wstaną wszyscy, którzy wiedzą, kiedy orzeł będący godłem Polski odzyskał koronę”, „Niech wstaną wszyscy, którzy wiedzą, kiedy Polska odzyskała niepodległość po rozbiorach”, „Niech wstaną wszyscy, którzy czują się przywiązani do miejscowości i okolicy, w której mieszkają”.

Pytania do miniankiety zamieszczono w instrukcji dla uczniów. Wyniki miniankiety komisja uczniowska może przedstawić na następnych zajęciach.

8. Na zakończenie zajęć wyjaśnij, że na następnym spotkaniu będziecie się zajmować kilkoma ważnymi problemami, które wiążą się z tożsamością narodową współczesnego Polaka. Uczniowie będą pracować dalej w czteroosobowych zespołach. Wszystkim zespołom przydziel po jednym spośród wymienionych niżej problemów (uwaga: jeśli klasa jest liczna, poszczególnymi zagadnieniami mogą się zajmować dwa zespoły).

Oto tematy do dyskusji uczniowskiej na następnych zajęciach:

- a. Z czego jestem dumny jako Polak? Z czym jest mi trudno się pogodzić?
- b. Czy patriotyzm jest ważny dla młodego człowieka? Jak być młodym patriotą?
- c. Co to znaczy być patriotą polskim w jednoczącej się Europie?
- d. Jak Polacy się odnoszą, a jak powinni się odnosić do przedstawicieli innych narodów?

Poproś uczniów o przygotowanie się do dyskusji na te tematy. Uczniowie mogą zgromadzić cytaty, zdjęcia oraz zanotować własne przemyślenia i obserwacje związane z problemem. Zachęć uczniów do zapoznania się z tekstami poetyckimi zamieszczonymi w wypisach literackich „Poeci o ojczyźnie”. Mogą być one pomocne w dyskusji o Polsce lub służyć jako materiał pomocniczy na lekcjach języka polskiego.

9. Poproś uczniów o wybranie łącznika internetowego, którego zadaniem będzie opublikowanie głosów swojej klasy na forum internetowym programu „Moja Polska” oraz utrzymywanie kontaktu z innymi uczestnikami ogólnopolskiej dyskusji młodzieży.

Zajęcia 2. Dyskutujemy o Polsce

Jak dyskutować?

1. Prowadzący dyskusję powinien:
  - wyznaczyć maksymalny czas wypowiedzi i dbać, by nikt go nie przekraczał,
  - ustalić, w jakim porządku będą się wypowiadać uczestnicy dyskusji,
  - dbać, by dyskutanci nie łamali podstawowych reguł dyskusji: nie przerywali sobie wzajemnie, nie obrażali się, nie używali obelg itp.
2. Prowadzący dyskusję ma prawo odebrać głos osobie, która nie stosuje się do reguł dyskusji.
3. Zabierając głos w dyskusji, mówimy krótko i jasno. Przedstawiamy swe stanowisko w dyskutowanej sprawie, a potem je uzasadniamy, wyjaśniając ewentualnie, dlaczego argumenty drugiej strony nie są przekonujące.
4. Wypowiedzi powinny dotyczyć tematu dyskusji, a nie innych dyskutantów. Nie wolno ich obrażać ani ośmieszać.
5. Wypowiadamy się po kolei, a nie wszyscy naraz. Nie przerywamy innym dyskutantom, lecz spokojnie czekamy na nasze wystąpienie, aby odpowiedzieć na postawione zarzuty.
6. Słuchamy wypowiedzi innych, także tych, z którymi się nie zgadzamy. Po pierwsze dlatego, żeby móc potem dowiedzieć, że się mylą, a po drugie dlatego, że może się zdarzyć, iż pod wpływem ich argumentów zmienimy nasze stanowisko.

1. Czteruosobowe zespoły siadają razem i przystępują do pracy nad przydzielonym na poprzedniej lekcji zagadnieniem. Każdy z czterech członków zespołu ma do wypełnienia inne zadanie:

- a) moderator – prowadzi dyskusję, udziela głosu dyskutantom, pilnuje, by mówili na temat,
- b) koordynator – pilnuje czasu i dba, by wszyscy zabrali głos,
- c) sekretarz – notuje przebieg dyskusji, zapisując cytaty z wypowiedzi kolegów,
- d) sprawozdawca – jego zadaniem będzie przedstawienie stanowiska zespołu całej klasie.

2. Po zapoznaniu się z instrukcjami dotyczącymi swych ról uczniowie rozpoczynają dyskusję. Warto przypomnieć uczniom, że w dyskusji wszyscy mają takie samo prawo do wyrażenia swojego zdania oraz że gdy ktoś mówi, pozostali uczniowie powinni go uważnie słuchać. Celem dyskusji jest nie tylko omówienie problemu, ale także wypracowanie wspólnego stanowiska. Odpowiedzi należy uzasadnić, można je zilustrować przykładami z życia, historii lub literatury. Uwaga: może się zdarzyć, że któryś z uczniów nie podzieli zdania swoich kolegów, a ich argumenty go nie przekonują. Można wówczas oprócz stanowiska większości przedstawić także zdanie odrębne, wraz z jego krótkim uzasadnieniem.

3. Gdy wszystkie zespoły zakończą dyskusję, uczniowie sprawozdawcy w dwu-, trzypięciominutowych wystąpieniach prezentują stanowiska i wyjaśniają, co doprowadziło ich do takich wniosków. Po każdym wystąpieniu słuchacze mogą wyrazić swoje zdanie na omawiany temat (warto ograniczyć czas wypowiedzi uczniów do jednej minuty). Należy zadbać o to, by uczniowie nie tylko wyrazili swoje stanowisko, ale także je uzasadnili. Można też zastosować metodę „rundy bez przymusu” – polega ona na tym, że nauczyciel oddaje głos kolejnym grupom, prosząc o komentarze. Jeśli w zespole nie ma chętnych do zabrania głosu, prosi o wypowiedź członków następnej grupy. Zadaniem nauczyciela jest czuwanie nad porządkiem i przebiegiem dyskusji. Uwaga: jeśli nie wszystkie zespoły zdążą przedstawić swoje stanowiska, ich prezentację i dyskusję klasową można przenieść na następną lekcję.

4. Sekretarz zespołu prezentującego stanowisko zapisuje także głosy dyskutantów. Sprawozdania z dyskusji powinny być przekazane łącznikowi internetowemu. Będzie on odpowiedzialny za opublikowanie głosów swo-

jej klasy na prowadzonym przez Centrum Edukacji Obywatelskiej forum internetowym programu „Moja Polska” oraz za utrzymywanie kontaktu z innymi uczestnikami programu. Może on na przykład zapoznać kolegów z ciekawymi wypowiedziami uczniów z innych szkół czy też wziąć udział w dyskusji o patriotyzmie młodych Polaków.

5. Na zakończenie lekcji można wysłuchać nagrania *Mazurka Dąbrowskiego*. Niech uczniowie zapoznają się z historią hymnu. Podziel klasę na małe zespoły, których zadaniem będzie ułożenie quizu dla uczniów szkół podstawowych – każdy z zespołów układa cztery pytania dotyczące hymnu Polski. Po skończeniu pracy w grupach stwórzcie jedną listę pytań.

6. Zapytaj uczniów, czy wiedzą, jaki jest hymn i symbol Unii Europejskiej. Wysłuchajcie hymnu europejskiego. Przypomnij uczniom, kto jest autorem słów hymnu i na jakiej melodii jest on oparty.

Kim jest Kuba?

Nie zawsze odpowiedź na pytanie o narodowość jest prosta i jednoznaczna. Tak jest w przypadku jednego z pracowników Centrum Edukacji Obywatelskiej. Kuba, nazywany przez niektórych Santiago, urodził się w Hiszpanii. Jego ojciec jest Hiszpanem, matka – Polką. Już od kilkunastu lat z całą rodziną mieszka w Polsce. Jest w równym stopniu kibicem polskiej reprezentacji piłki nożnej i wielbicielem hiszpańskiej muzyki flamenco. Czy Kuba jest Hiszpanem, czy Polakiem? Czy musi się wyraźnie określić jako Hiszpan lub Polak? Czy rzeczywiście jest tak, że każdy człowiek może wybrać tylko jedną narodowość? Zastanówcie się, kto w ogóle decyduje o tym, jakiej jesteśmy narodowości?

Odpowiedź na te pytania znajdziecie na stronie internetowej: www.ceo.org.pl/mojapolska.

Zajęcia 3. Konkursy, konkursy!

Poinformuj uczniów o konkursach, w których będą mogli wziąć udział. W trakcie zajęć lekcyjnych uczniowie pracują nad wybranymi zadaniami konkursowymi. Oto one:

Hasło dla Polski

Uczniowie indywidualnie lub w zespołach opracowują hasło promujące Polskę i nowoczesny patriotyzm. Powinno ono przemawiać do wrażliwości i wyobraźni młodych ludzi. Łącznik internetowy przesyła następnie hasła, które klasa uznała za najlepsze, na adres internetowy: mojapolska@ceo.org.pl

Młodzieżowe logo Polski

Uczniowie indywidualnie lub w zespołach projektują znak graficzny, który mógłby dla młodych ludzi stać się logo Polski. Wyjaśnij, że ma on pełnić podobną funkcję jak maskotki i znaki graficzne używane podczas igrzysk olimpijskich – każda olimpiada miała

swój symbol. Wyznacz termin ukończenia prac i poinformuj, że będą one oceniane przez komisję szkolną, w której skład mogą wejść: nauczyciel plastyki, historyk, polonista oraz przedstawiciele uczniów. Stworzenie takiej komisji może należeć do samorządu uczniowskiego. Prace uznane przez komisję za najlepsze powinny zostać przesłane na adres Centrum Edukacji Obywatelskiej (ul. Noakowskiego 10, 00-666 Warszawa).

A to Polska właśnie! Plebiscyt uczniowski

Każdy uczeń sporządza listę składającą się z dziesięciu przykładów, w których wymienia bez czego (kogo) nie wyobraża sobie Polski. Mogą to być ważne zabytki, miejsca, postaci, wydarzenia, dzieła, tradycje i obyczaje. Wyjaśnij uczniom, że nie jest ważne miejsce, jakie poszczególne postaci czy wydarzenia zajmą na liście – liczy się samo ich wskazanie. Nauczyciel powinien wyznaczyć dwu-, trzyosobowy zespół, którego zadaniem będzie obliczenie wyników plebiscytu w całej szkole i przesłanie ich drogą internetową na adres: mojapolska@ceo.org.pl. Z wyborów uczniowskich stworzona zostanie lista określająca zdaniem młodych Polaków czym jest Polska.

Wszystkie prace konkursowe powinny zostać przesłane na adres Centrum Edukacji Obywatelskiej najpóźniej do 10 listopada 2003 r.

Spośród autorów nadesłanych prac jury wyłoni zwycięzców konkursu, którzy zostaną zaproszeni na spotkanie z Prezydentem RP Aleksandrem Kwaśniewskim. Najlepsze prace plastyczne znajdą się na wystawie w Pałacu Prezydenckim.

Więcej informacji o konkursach i ich regulamin znajdziecie na stronie internetowej programu „Moja Polska”.

MOJA POLSKA – MATERIAŁY DLA UCZNIÓW

Z inicjatywy Kancelarii Prezydenta RP do wszystkich szkół w Polsce trafił pakiet edukacyjny „Moja Polska”. W przededniu wejścia Polski do Unii Europejskiej warto wspólnie zastanowić się nad tym, czy dla młodych ludzi ojczyzna jest czymś ważnym i co to znaczy być polskim patriotą we współczesnym świecie. Tego dotyczyć będą trzy lekcje, tworzące cykl edukacyjny „Moja Polska”.

Poniższa instrukcja ma wam pomóc w zorganizowaniu pracy na lekcji. Nauczyciel może jednak pominąć zadania wymienione w instrukcji lub polecić inny sposób ich zrealizowania.

Zajęcia 1. Nasze miejsce na ziemi

1. Na lekcji pracować będziecie w czteroosobowych zespołach. Zanim jednak przystąpicie do pracy w zespołach, podzielcie się na cztery grupy i przeczytajcie odpowiednie teksty (członkowie każdej grupy czytają jeden – stajecie się ekspertami od zagadnienia poruszanego w danym tekście). Waszym zadaniem będzie zreferowanie ich kolegom z innych grup. Samodzielnie przeczytajcie przydzielony waszej grupie tekst, wyszukując w nim najważniejsze informacje. Gdy wszyscy zakończą lekturę, omówcie w grupach swoje teksty, wyjaśnijcie ewentualne wątpliwości i niejasności. Zastanówcie się, co i w jaki sposób przekazać kolegom z innych grup; możecie też przygotować sobie krótkie konspekty (plany) wypowiedzi (każdy dla siebie!).

2. Gdy zakończycie pracę, podzielcie się na czteroosobowe zespoły, tym razem tak, by w każdym z nich znaleźli się przedstawiciele każdej z czterech pierwotnych grup, w których wcześniej pracowaliście. Usiądźcie razem i kolejno przedstawcie informacje zawarte w czytanych wcześniej tekstach. Odpowiedzcie na ewentualne pytania kolegów.

3. Zastanówcie się w zespołach nad następującymi zagadnieniami:

■ Czy nasi pradziadkowie i dziadkowie byli większymi patriotami niż współcześni Polacy?

■ Czy Polacy, którzy wyemigrowali do Niemiec czy Stanów Zjednoczonych, powinni w domu mówić po polsku, a dzieci posyłać do szkół polskich?

■ Czy osoba narodowości żydowskiej lub niemieckiej może być Polakiem?

■ Czy hasło „Polska dla Polaków” jest patriotyczne czy nacjonalistyczne?

Będziecie odpowiadać na wszystkie cztery pytania lub tylko na jedno z nich – zdecyduje o tym nauczyciel.

4. Możecie wziąć udział w zabawie „Wszyscy, którzy...” lub przeprowadzić anonimową miniankiety.

Ćwiczenie „Wszyscy, którzy...” polega na tym, że kolejne osoby – najpierw nauczyciel, a potem uczniowie (ochotnicy) – wypowiadają uzupełnioną przez siebie formułę „Niech wstaną wszyscy, którzy...”. Oto przykłady: „Niech wstaną wszyscy, którzy mają rodzinę poza granicami Polski”, „Niech wstaną wszyscy, którzy są dumni, gdy Polacy zwyciężają w międzynarodowych zawodach sportowych”, „Niech wstaną wszyscy, którzy

znają słowa pierwszych dwóch zwrotek hymnu narodowego”, „Niech wstaną wszyscy, którzy wiedzą, kiedy orzeł będący godłem Polski odzyskał swą koronę”.

Jeśli waszym zadaniem jest przeprowadzenie ankiety, odpowiedzcie na niżej zamieszczone pytania.

	TAK	NIE	NIE WIEM / NIE MAM ZDANIA
1. Czy czujesz dumę że jesteś Polakiem?			
2. Czy masz krewnych poza granicami Polski?			
3. Czy wśród twoich przodków są przedstawiciele innych narodów?			
4. Czy znasz słowa pierwszych dwóch zwrotek hymnu narodowego?			
5. Czy wiesz, kiedy orzeł, który jest godłem Polski, odzyskał swą koronę?			
6. Czy jest Ci przykro, gdy słyszysz negatywne opinie cudzoziemców o Polakach?			
7. Czy wiesz, kiedy Polska odzyskała niepodległość po rozbiorach?			
8. Czy czujesz dumę, gdy Polacy zwyciężają w międzynarodowych zawodach sportowych?			
9. Czy jesteś przywiązany do miejscowości i okolicy, w której mieszkasz?			
10. Czy uważasz się za patriotę?			

Wyznaczcie trzyosobową komisję, której zadaniem będzie obliczenie wyników ankiety. Zapiszcie je na tablicy i skomentujcie. Co was zaskoczyło?

Porównajcie wyniki przeprowadzonej w klasie ankiety z wynikami badań dotyczących tożsamości narodowej – przeprowadzonych i opublikowanych przez CBOS (Centrum Badania Opinii Społecznej).

5. Na następnych zajęciach z cyklu „Moja Polska” będziecie zajmować się kilkoma ważnymi i nietatnymi problemami, które wiążą się z tożsamością narodową współczesnego Polaka. Będziecie dalej pracować w tych samych lub nowych czteroosobowych zespołach. Każdemu z zespołów nauczyciel przydzieli jeden spośród wymienionych niżej problemów. Przygotujcie się do poważnej klasowej dyskusji na te tematy. Możecie zgromadzić ciekawe cytaty, zdjęcia odnoszące się do waszego problemu. Zanotujcie swoje przemyślenia i obserwacje.

6. Wybierzcie łącznika internetowego. Będzie on odpowiedzialny za opublikowanie krótkiej notatki dziennikarskiej, która będzie głosem waszej klasy na forum internetowym programu „Moja Polska”, oraz za utrzymywanie kontaktu z innymi uczestnikami programu.

Oto tematy do dyskusji uczniowskiej:

- Z czego jestem dumny jako Polak? Z czym jest mi się trudno pogodzić?
- Czy ojczyzna jest nadal pojęciem ważnym dla młodego człowieka? Jak być młodym patriotą?
- Co to znaczy być polskim patriotą w jednoczącej się Europie?
- Jak Polacy się odnoszą, a jak powinni się odnosić do obcych?

Wypowiedzcie się w ogólnopolskiej debacie na temat patriotyzmu młodych Polaków.

Zajęcia 2. Dyskutujemy o Polsce

1. Usiądźcie w czteroosobowych zespołach i przystąpcie do pracy nad przydzielonym tematem. Każdy z was będzie odgrywał w dyskusji jedną z poniższych ról:

- moderator – prowadzi dyskusję, udziela głosu dyskutantom, pilnuje, by mówili na temat,
- koordynator – pilnuje czasu i dba, by wszyscy zabrali głos,
- sekretarz – notuje przebieg dyskusji, zapisując cytaty z wypowiedzi kolegów,
- sprawozdawca – jego zadaniem będzie przedstawienie stanowiska zespołu całej klasie.

2. Rozpocznijcie dyskusję. Warto pamiętać, że w dyskusji wszyscy mają takie samo prawo do wyrażenia swojego zdania oraz że gdy ktoś mówi, pozostali uczniowie powinni go uważnie słuchać. Celem dyskusji jest nie tylko wnikliwe omówienie problemu, ale także wypracowanie wspólnego stanowiska. Uwaga: może się zdarzyć, że ktoś nie podziela zdania swoich kolegów, a ich argumenty go nie przekonują. Przedstawcie wówczas – oprócz stanowiska większości – także zdanie odrębne, wraz z jego krótkim uzasadnieniem.

3. Gdy wszystkie zespoły zakończą dyskusję, ci spośród was, którzy pełnią rolę sprawozdawcy, w dwu-, trzypięciominutowych wystąpieniach prezentują stanowiska zespołów i wyjaśniają, co doprowadziło do takich wniosków.

4. Wybranemu na poprzedniej lekcji łącznikowi internetowemu przekażcie wasze stanowiska i ewentualnie reporterskie relacje z dyskusji obywatelskiej. Będzie on odpowiedzialny za umieszczenie waszych głosów na prowadzonym przez Centrum Edukacji Obywatelskiej forum internetowym programu „Moja Polska”. Warto, by on również zapoznał was z ciekawymi wypowiedziami uczniów z innych szkół czy też wziął w waszym imieniu udział w dyskusji.

Zajęcia 3. Konkursy, konkursy!

W ramach programu edukacyjnego „Moja Polska” przygotowano konkursy, w których wszyscy możecie wziąć udział. Każdy z was może uczestniczyć w jednym lub nawet we wszystkich trzech konkursach. Oto one:

Hasło dla Polski

Pracując indywidualnie lub w zespołach, wymyślcie takie hasło promujące Polskę i nowoczesny patriotyzm, które przemawiałoby do wrażliwości i wyobraźni młodych ludzi. Łącznik internetowy przesyła następnie hasło lub hasła, które klasa uznała za najlepsze, na adres: mojapolska@ceo.org.pl

Młodzieżowe logo Polski

Zaprojektujcie indywidualnie lub w zespołach znak graficzny, który mógłby dla młodych ludzi stać się logo Polski. Ma on pełnić podobną funkcję jak maskotki i znaki graficzne używane podczas igrzysk olimpijskich (każda olimpiada miała swój symbol). Trzymajcie się ściśle wyznaczonego przez nauczyciela terminu ukończenia prac – będą one oceniane przez szkolną komisję, w skład której mogą wejść: nauczyciel plastyki, historyk, polonista oraz przedstawiciele uczniów. Prace uznane przez komisję za najciekawsze powinny zostać przesłane na adres Centrum Edukacji Obywatelskiej (ul. Noakowskiego 10, 00-666 Warszawa).

A to Polska właśnie! Plebiscyt uczniowski

Zorganizujcie w szkole plebiscyt, który wyłoni listę składającą się z dziesięciu przykładów, w których wymienia bez czego (kogo) nie wyobraża sobie Polski. Mogą to być zabytki, miejsca, postacie, wydarzenia, dzieła, tradycje i obyczaje... Nie jest ważna pozycja, jaką poszczególne postacie, wydarzenia czy miejsca zajmą na liście – liczy się samo ich wskazanie. Zadaniem dwu-, trzyosobowego zespołu uczniowskiego będzie obliczenie wyników plebiscytu w klasie (lub całej szkole), wybranie dziesięciu najczęściej powtarzających się odpowiedzi i przesłanie ich drogą internetową na adres: mojapolska@ceo.org.pl Z wyborów uczniowskich stworzona zostanie lista określająca zdaniem młodych Polaków czym jest Polska.

Wszystkie prace konkursowe powinny zostać przesłane na adres Centrum Edukacji Obywatelskiej najpóźniej do 10 listopada 2003 r.

Spośród autorów nadesłanych prac jury wyłoni zwycięzców konkursu, którzy zostaną zaproszeni na spotkanie z Prezydentem RP Aleksandrem Kwaśniewskim. Najlepsze prace plastyczne znajdą się na wystawie w Pałacu Prezydenckim.

Więcej informacji o konkursach i ich regulamin znajdziecie na stronie internetowej programu „Moja Polska”.

CO TO JEST NARÓD?

Człowiek nie jest samotną wyspą – od pierwszych chwil swojego życia buduje związki z otaczającymi go ludźmi. Pozostając osobną jednostką, w naturalny sposób staje się także członkiem różnych grup i wspólnot – rodziny, grupy koleżeńskiej, potem społeczności szkolnej, lokalnej. Te więzi grupowe odgrywają ważną rolę w życiu każdego z nas. To, kim jestem, zależy przecież nie tylko od tego, co myślę i czuję, ale także od tego, w jakiej rodzinie się wychowałem, co uważam za swoją matkę ojczyznę, w jakiej miejscowości mieszkam, jakie książki czytam i w jakim języku mówię. Jedną z najważniejszych wspólnot, do których należymy, jest naród.

Naród określa się najczęściej jako wielką zbiorowość ludzi, których łączy wspólne pochodzenie i kultura. W jaki sposób powstaje naród? W tej sprawie od dziesięcioleci toczy się spór wśród historyków i filozofów. Jedni dowodzą, że narody powstały w sposób naturalny i spontaniczny, drudzy, że było to wynikiem świadomego działania. Niezależnie jednak od tego, czy naród jest czymś naturalnym, czy też został stworzony celowo, jego członkowie są przekonani, że tworzą jedną wspólnotę.

Jest to przede wszystkim wspólnota losu – naród potrzebuje pamięci o swojej przeszłości, odpowiedzi na pytanie „Skąd przychodzimy?”. Dlatego każdy naród tak wielką wagę przywiązuje do swojej historii, dlatego tak pieczołowicie opiekuje się zabytkami, przechowuje pamiątki i dawne dokumenty. Naród jest bytem trwałym, choć podlega wciąż nieustannym przemianom. Przesuwają się granice jego państwa, zmieniają obyczaje, tradycje. Rozwija się jego kultura i język, który nie jest taki niezmienny, jak zwykle sądzimy.

Niektórzy uważają, że naród jest przede wszystkim wspólnotą duchową, której członków łączą nie tylko wspólne dzieje, ale także marzenia i ideały. Naród

nie jest więc zbiorowością zamkniętą – przynależność do niego może być skutkiem świadomej decyzji człowieka. Znane są przykłady osób, które w pewnych okolicznościach zmieniły swą przynależność narodową. Adalbert von Winkler, pomimo iż został wychowany zgodnie z niemiecką tradycją, kiedy dorósł, uznał, że jest Polakiem. Spolszczył wówczas imię (Wojciech) zmienił nazwisko na Kętrzyński, a następnie dowiódł swego przywiązania do ojczyzny, biorąc udział w powstaniu styczniowym.

Warto podkreślić, że członek narodu i obywatel to nie zawsze to samo. Wielu obywateli Polski to osoby narodowości niemieckiej, ukraińskiej, litewskiej, białoruskiej, żydowskiej, wietnamskiej lub innej. Członkiem narodu zostaje się najczęściej w sposób naturalny i automatyczny – niezależnie od tego, w jakim kraju mieszkamy i jaki mamy paszport, nasza narodowość się nie zmienia. Obywatelem natomiast można się stać, a obywatelstwo zmieniać. Obywatelstwo to więź prawna, która łączy jednostkę z państwem – państwo chroni obywatela i jego prawa, a w zamian oczekuje wywiązywania się z obowiązków (np. przestrzegania prawa, płacenia podatków).

Być dobrym obywatelem to jednak o wiele więcej, niż tylko uczciwie płacić podatki. Obywatel ma być lojalny wobec swojej ojczyzny, gotowy do działania na jej rzecz, odpowiedzialny, odważny i tolerancyjny. Oprócz patriotyzmu narodowego istnieje więc patriotyzm obywatelski, a różnica pomiędzy nimi jest dziś znacznie mniejsza niż kiedyś. Jeden i drugi daje się przecież przedstawić jako miłość do ojczyzny. Dlatego współcześnie coraz bardziej popularne stają się jeszcze inne rozumienie pojęcia narodu – jako wspólnoty wszystkich obywateli danego państwa.

NARODY I MNIEJSZOŚCI NARODOWE

W Europie większość państw ma charakter narodowy, np. Finlandia, Francja, Niemcy, Grecja czy Polska. Są jednak takie państwa wielonarodowe jak na przykład Wielka Brytania, gdzie żyją Anglicy, Szkoci, Walijszczy, Irlandczycy, Pakistańczycy i Hindusi. W małej Szwajcarii obywatele posługują się kilkoma językami i nie przeszkadza im to czuć się Szwajcarami, i kochać swój kraj. I odwrotnie: dwa narody – Austriacy i Niemcy – posługują się tym samym językiem, a mimo to tworzą odrębne państwa.

W dzisiejszym świecie nie uważa się już, że w państwie musi mieszkać jeden naród posługujący się jednym językiem. Stany Zjednoczone z dumą podkreślają, że są krajem, w którym doszło do „stopienia” wielu narodów, a nawet ras. Z drugiej strony w XXI w. ożywają tradycje narodowe, nawet narodów małych, pozbawionych suwerenności. Jednak istniejące państwa nie mają zamiaru oddawać części swojego terytorium tym narodom, które nie okazały się kiedyś dość silne, by wybić się na niepodległość, bądź też dopiero niedawno uznały się za odrębne nacje. Turcja i Irak dyskryminują Kurdów, nie chcąc dopuścić do powstania państwa kurdyjskiego. Rosja zbrojnie broni swoich praw do Czeczenii, nie godząc się na to, by Czeczenowie uzyskali niepodległość. Chiny, prowadząc bezwzględna politykę wyniszczenia i wynarodowienia Tybetańczyków, nie zgadzają się, aby Tybet stał się suwerennym państwem, a nawet, by Tybetańczycy uzyskali wewnętrzną autonomię, czyli niezależność.

Oczywiście, nawet granice państw nazywanych narodowymi nie pokrywają się dokładnie z podziałami etnicznymi – tak więc w obrębie danego państwa żyją zwykle ludzie różnych narodowości. Mniejszości narodowe bywały w przeszłości traktowane nieufnie przez rządy państw narodowych. Zakładano, że będą one lojalne nie wobec kraju swojego zamieszkania, ale raczej wobec kraju pochodzenia. Dzisiaj patrzy się na to inaczej – można przecież zachowywać własne tradycje i być równocześnie lojalnym wobec państwa, w którym się mieszka. W państwach demokratycznych dużą wa-

gę przywiązuje się do ochrony praw mniejszości narodowych – mają one prawo do posługiwania się własnym językiem, zakładania własnych szkół i stowarzyszeń. A jednak to, na ile należy podtrzymywać swoją odrębność, jest czasem pytaniem, które stawiają sobie same mniejszości. Czy na przykład polscy emigranci w Stanach Zjednoczonych powinni w wychowaniu dzieci kłaść nacisk na poznanie przez nie języka polskiego i kultury polskiej, czy też raczej dbać o to, by jak najlepiej wtopiły się w kulturę swej nowej ojczyzny? Oczywiście, najlepiej byłoby czynić jedno i drugie, czasem bywa to jednak bardzo trudne.

W Polsce mieszkają obecnie ludzie bardzo różnych narodowości. Do najliczniejszych mniejszości należą: niemiecka, ukraińska, białoruska, litewska. Na ziemiach polskich żyją także Łemkowie, Romowie, Czesi, Słowacy, Ormianie, Tatarzy, Żydzi i przedstawiciele wielu innych narodów. Mimo wszystko Polska jest obecnie uważana za państwo raczej jednolite narodowo, ponieważ zdecydowana większość jej obywateli to osoby narodowości polskiej. Powinniśmy jednak pamiętać, że przez znaczną część dziejów Polska była państwem wielonarodowym, w którym żyli obok siebie ludzie różnych nacji, religii i kultur. Tą różnorodnością żywiła się polska kultura – nie jest przecież wcale przypadkiem, że największe polskie dzieło literackie zaczyna się od słów: „Litwo! Ojczyzno moja”. Tej mozaice położyły kres dwudziestowieczne totalitaryzmy – wymordowanie przez Niemców wielomilionowej społeczności polskich Żydów i wypędzenie Polaków ze wschodnich terenów zabranych przez Związek Radziecki (zamieszkali oni na ziemiach zachodnich, z których z kolei wysiedlono Niemców). Wielonarodowa, mieniąca się różnymi barwami Polska stała się jedynie wspomnieniem. Pięknym wspomnieniem.

Czy w dobie integracji europejskiej państwa narodowe odchodzą w przeszłość? Na pewno jednoczenie się Europy przyczyni się (a w wielu wypadkach już się przyczyniło!) do osłabienia wrogości między poszczególnymi krajami. Należy zresztą pamiętać, że także w przeszłości narody nie żyły osobno, nie były zupełnie od siebie odizolowane. Wręcz przeciwnie, rozwijały się dzięki ciągłej wymianie ludzi, dóbr, obyczajów, idei. Chrześcijaństwo, instytucje polityczne, prawo – to wszystko uzyskało w Polsce narodowy kolor, ale przecież nie u nas się narodziło.

W jednoczącej się Europie wzrośnie z pewnością znaczenie małych ojczyzn i współpracy regionalnej przekraczającej granice i podziały narodowe. Można jednak przypuszczać, że przynależność narodowa pozostanie ważna – tyle że będzie ona przede wszystkim przywiązaniem do własnej kultury, tradycji i języka. Przywiązaniem wolnym od wrogości w stosunku do innych kultur czy narodów.

PATRIOTA – KTO TO TAKI?

Czy warto być patriotą? To pytanie jest trochę źle postawione. Patriotyzm to przecież miłość do ojczyzny, a trudno, by miłość miała charakter w pełni wyrozumowany. Serce ma w sprawach uczuciowych pierwszeństwo przed rozumem, nie zawadzi jednak w tych sprawach szczypta rozsądku.

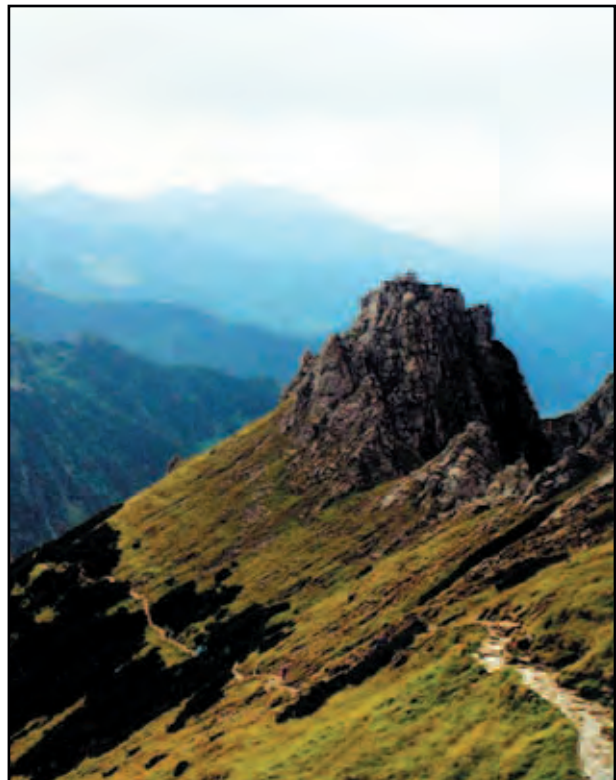
Najczęściej dzieje się po prostu tak, że nie myślimy zbyt wiele o tym, czy warto być patriotą i czy sami jesteśmy patriotami. Uczymy się, pracujemy, spotykamy z przyjaciółmi, czytamy książki – w codziennym życiu raczej nie ma miejsca na patriotyczne deklaracje. Patriotyzm wydaje się nam – zwłaszcza gdy jesteśmy młodzi – czymś nienowoczesnym i właściwie niepotrzebnym. Gdybyśmy jednak spróbowali się zastanowić, czy jesteśmy patriotami, odkrylibyśmy zapewne, że patriotyzm jest dla nas pewnego rodzaju oczywistym zachowaniem. To przecież po prostu poczucie bycia u siebie – jesteśmy związani z miejscem, w którym przyszło nam żyć, i z ludźmi, którzy tu mieszkają. Gdy wracamy do Polski z dalekiej podróży, ogarnia nas wzruszenie, choćbyśmy dzień wcześniej bawili w najpiękniejszym zakątku świata. Gdy ktoś chwali Polskę, czujemy dumę, gdy krytykuje – reagujemy oburzeniem (jeśli uważamy, że zarzuty są niesprawiedliwe) albo zawstydzeniem (jeśli sądzimy, że ma rację). Z tajemniczych względów sukcesy Małysza uważamy za nasze zwycięstwa, a jego niepowodzenia naprawdę potrafimy zepsuć nam humor.

No dobrze, zapyta ktoś, ale czy z takiego poczucia przynależności i więzi z innymi wynika coś konkretnego? Rzecz jest oczywista w czasie wojny czy niewoli – patriota to ktoś, kto jest gotów do poświęceń w walce o wolność ojczyzny – ale czy w niepodległym kra-

ju patriotyzm do czegokolwiek zobowiązuje? Owszem – z tego, że jestem u siebie, z poczucia, że to mój kraj, wynika przecież pewna odpowiedzialność. Od naszych pomysłów i starań zależy to, jak szybko będzie się Polska rozwijała, kto będzie nią rządził i jak będzie się tu żyło. Także miejsce Polski w Europie zależy od tego, czy będziemy umieli się odnaleźć w nowej rzeczywistości jednoczącej się Europy. Powinniśmy dobrze wykorzystać możliwości, jakie się przed nami otworzą, uczyć się od innych i przekonywać ich do naszych rozwiązań i idei.

Patriotyzm czasu pokoju z pewnością nie jest tak dramatyczny jak patriotyzm czasu wojny, ale też wymaga pewnego rodzaju poświęcenia: uczciwości, wytrwałości, pracowitości, kreatywności, zdolności do działania na rzecz dobra wspólnego. Patriotą odczuwa dumę z rzeczywistych osiągnięć i zalet swojego kraju, jest jednak równocześnie zdolny do refleksji nad jego wadami. Jego miłość do ojczyzny nie jest ślepa – rozróżnia to, co godne pochwały, od tego, co powinno zostać zmienione. Musi on też znaleźć równowagę między tradycją, dorobkiem przodków a wymogami nowoczesnego świata. Jak być nowoczesnym, a jednocześnie pozostać sobą? Odpowiedź na to pytanie wcale nie jest prosta, ale tym bardziej warto jej poszukać.

Żyjemy tu i teraz, ale nasza ojczyzna nie jest tylko chwilowym tworem. Łączy przeszłe, teraźniejsze i przyszłe pokolenia. Nasza odpowiedzialność nie jest więc tylko odpowiedzialnością za dzień dzisiejszy, ale i za to, w jakiej ojczyźnie żyć będą ci, którzy przyjdą po nas.

CZŁOWIEK I OJCZYŻNA

Przyjemnie jest, będąc za granicą, usłyszeć polską mowę. Ale właściwie dlaczego zwracamy na to uwagę? Jakie to może mieć dla nas znaczenie? Najpewniej reagujemy w ten sposób, bo nieco zagubieni w obcym, nie znanym miejscu spotykamy nagle coś, co jest nam bliskie, nasze. Nasze i cudze, swoje i obce – te podziały towarzyszą nam wszystkim przez całe życie. Jak właściwie powinniśmy się odnosić do swojego narodu? A jak do członków innych nacji? Czy mamy wszystkich traktować tak samo? Kogoś wyróżniać? Kogoś się bać? To my sami decydujemy – choć nie zawsze i nie w pełni świadomie – jaki będzie nasz stosunek do „swoich” i „obcych”. Można tutaj wyróżnić kilka postaw.

Pierwszą z nich jest postawa nacjonalistyczna. Nacjonalista uznaje interes swojego narodu za najwyższą wartość. Niekoniecznie musi uważać, że jego naród jest lepszy od innych (choć często ma poczucie wyższości wobec innych), ale w każdej sytuacji, nie bacząc na okoliczności, przedkłada jego dobro nad wszystko inne. Czasem mówi się, że nacjonalista kieruje się egoizmem narodowym: „dobre jest to, co jest pożyteczne dla mojego narodu”. Nic dziwnego, że nacjonalista często odczuwa niechęć (a przynajmniej nieufność) wobec tego, co obce. Świadectwem tego bywa jego stosunek do mniejszości narodowych – podejrzewa je o nielojalność i z trudnością godzi się na przyznanie im jakichś przywilejów. Ponieważ naród jest dlań najwyższą wartością, sprzeciwia się próbom ograniczania jego suwerenności. Niechętnie odnosi się do działań organizacji międzynarodowych i do wszelkich planów integracji. Integracja może w jego pojęciu oznaczać utratę odrębności i tożsamości narodowej.

Skrajną postacią nacjonalizmu jest szowinizm. Niechęć wobec obcych przemienia się w nienawiść, miłość wobec swoich nie jest już niczym ograniczana – staje się ślepa. Z szowinistą trudno dyskutować – zamiast racjonalnych argumentów kieruje się on emocjami i stereotypami. Nienawiść do obcych przeradza się w pewien rodzaj obsesji, np. w przekonanie o ist-

nieniu międzynarodowego spisku przeciw krajowi szowinisty albo w wiarę, że władzę w jego ojczyźnie sprawują obcy. Szowinizmowi często towarzyszy antysemityzm i rasizm. Antysemita jest wrogo usposobiony wobec Żydów – przypisuje im głównie negatywne cechy i obwinia o działania na szkodę innych narodów, a nawet całego świata. Rasista jest przekonany o wyższości swojej rasy i o jej prawie do panowania nad innymi. Z takich poglądów i postaw wyrósł między innymi hitlerizm. To smutne, ale na początku XXI wieku wciąż wielu ludzi wierzy w wyższość ras i spiski przeciwko swojemu narodowi.

Zupełnie inaczej relacje ze swoimi i obcymi układa patriota. Patriotyzm to postawa miłości do swojego kraju przy równoczesnym poszanowaniu tradycji i kultur innych narodów. Patriotą kocha swój kraj, ale jego miłość nie wynika z poczucia wyższości wobec innych. Potrafi być krytyczny wobec swoich, a równocześnie umie docenić i zrozumieć obcych, wie bowiem, że to, co obce, najczęściej nie jest złe, lecz po prostu inne. Jest gotów bronić swojego kraju i dbać o jego dobre imię, nie ma jednak agresywnych zamiarów i ekspansywnych skłonności. Często jest zwolennikiem integracji europejskiej, co nie znaczy, że jest dlań rzeczą obojętną, na jakich warunkach się ona dokona.

Niektórzy uważają, że jest błędem dzielenie ludzi na swoich i obcych. „Czemu z tego faktu, że gdzieś się urodziliśmy i mieszkamy, mają wynikać jakieś konsekwencje?” – pytają. Chcą wszystkich ludzi traktować absolutnie równo, a cały świat widzieć jako swą wielką ojczyznę. Taka postawa, zwana kosmopolityzmem, często wynika z bardzo szlachetnych pobudek, odwołuje się przecież do ideału braterstwa wszystkich ludzi. W praktyce jednak trudno jest kochać cały świat tak samo, często więc kończy się to nie miłością, lecz zubożeniem. Więzy i zobowiązania mają zwykle bardzo konkretny charakter – łatwiej je odczuwać wobec swojego kraju i narodu, znacznie trudniej wobec całej ludzkości.

Poeci o ojczyźnie

Wypisy literackie

Rzadko na moich wargach -
 Niech dziś to warga ma wyzna -
 Jawi się krwią przepojony
 Najdroższy wyraz: Ojczyzna.
 Widziałem, jak się na rynkach
 Gromadzą kupczykowie,
 Licytujący się wzajem,
 Kto ją najgłośniej wypowie. (...)
 Lecz brat mój najbliższy i siostra,
 W tak czarnych żałobach ninie,
 Ci wiedzą, że chowam tę świętość
 W najgłębszej serca głębinie.

Jan Kasprzowicz
 „Rzadko na moich wargach”

Szli krzycząc: „Polska! Polska!” – wtem jednego razu
 Chcąc krzyczeć zapomnieli na ustach wyrazu;
 Pewni jednak, że Pan Bóg do synów się przyzna,
 Szli dalej krzycząc: „Boże! ojczyzna! ojczyzna”.
 Wtem Bóg z mojąszowego wychylił się krzaka,
 Spojrzał na te krzyczące i zapytał: „Jaka?”

J. Słowacki
 „Szli krzycząc Polska! Polska!”

Święta miłości kochanej ojczyzny,
 Czują cię tylko umysły pocziwe!
 Dla ciebie zjadł smakują trucizny,
 Dla ciebie więzy, pęta nie zelżywe.
 Kształcisz kalectwo przez chwalebne blizny,
 Gnieździsz w umyśle rozkosze prawdziwe.
 Byle cię można wspomóc, byle wspierać,
 Nie żał żyć w nędzy, nie żał i umierać.

Ignacy Krasicki
 „Hymn do miłości ojczyzny”

Kochasz ty dom, rodzinny dom,
 Co w letnią noc, skroś srebrnej mgły,
 Szumem swych lip, wtórzy twym snom
 A ciszą swą koi twe łzy?
 Kochasz ty dom, ten stary dach,
 Co prawi baśń o dawnych dniach,
 Omszałych wrót rodzinny próg,
 Co wita cię z cierniowych dróg? (...)
 Kochasz ty dom, rodzinny dom,
 Co pośród burz, w zwątpienia dnie,
 Gdy w duszę ci uderzy grom,
 Wspomnieniem swym ocala cię?
 O, jeśli kochasz, jeśli chcesz
 Żyć pod tym dachem, chleb jeść zbóż,
 Sercem ojczystych progów strzeż,
 Serce w ojczystych ścianach złóż!...

Maria Konopnicka
 „Kochasz ty dom”

Do kraju tego, gdzie kruszynę chleba
 Podnoszą z ziemi przez uszanowanie
 Dla darów nieba...
 Tęskno mi, Panie...

*

Do kraju tego, gdzie winą jest duża
 Popsować gniazdo na gruszy bocianie,
 Bo wszystkim służą...
 Tęskno mi, Panie...

Cyprian Kamil Norwid
 „Moja piosnka”

Ty broniąc siebie wbrew wszelkiej nadziei,
 Broniłaś jeno od czarnej rozpaczki
 Wiary, że wolność, prawo, moc idei
 Nie jest czczym wiatrem ust, ale coś znaczy.
 Duchową bronią walczyłaś i zbroją,
 O którą pękał każdy cios obuchem.
 Więc dziś myśl każdą podłóż ziemią swoją
 I każdą ziemi swej piędź nakryj duchem.
 Żadne cię miana nad to nie zaszczyca,
 Co być nie mogło przez wiek twą ozdobą!
 Polsko, nie jesteś ty już niewolnicą!
 Lecz czymś największym, czym być można: Sobą!

Leopold Staff
 „Polsko, nie jesteś ty już niewolnicą!”

Nie ma kraju, skąd nie będę tęsknił
 Do dawnych, szarych ulic.
 Złamię się w żałości każdy krzyk zwycięski,
 We wszystkich dawność się rozczuli.
 Nie ma ziemi, na której bym spoczął
 Bez szarego, dawnego wspomnienia.
 Wszędzie, wszędzie moim oczom
 Jedno jest do patrzenia.
 Nic mnie, nic nie uspokoi,
 Nic w porywie już nie zatrzyma.
 Wiecznie otworem nade mną stoi
 Niebo – ziemia moja rodzinna.

Julian Tuwim
 „Nie ma kraju...”

Z faktu używania tych samych przekleństw
I podobnych zaklęć miłosnych
Wyciąga się zbyt śmiało wnioski
Także wspólna lektura szkolna
Nie powinna stanowić przestanki wystarczającej
Aby zabić
Podobnie ma się sprawa z ziemią
(wierzby piaszczysta droga łan pszenicy niebo plus
piaszczyste obłoki)
prawdę mówiąc nie wiem
stwierdzam tylko
istnienie tego związku
objawia się on w bladeści
w nagłym czerwienieniu
w ryku i wyrzucaniu rąk
i wiem że może zaprowadzić
do pospiesznie wykopanego dołu
więc na koniec w formie testamentu
żeby widome było:
buntowałem się
ale sadzę że ten okrwawiony węzeł
powinien być ostatnim jaki
walący się
potarga

Zbigniew Herbert
„Rozważania o problemie narodu”

Wiele pieśni na świecie
ze stulecia w stulecie,
ale jest ton jedyny,
z samej głębi, z głębiny;
od kolebki do grobu
ton ten idzie za tobą;
byle szmer, byle nuta,
a już wiesz, że to tutaj;
szyba w słońcu uspiona -
pelargonia czerwona;
parę gwiazd, parę ptaków,
a już wiesz, skąd ten akord

Konstanty Ildefons Gałczyński
„Ojczyzna”

Mnie ta ziemia od innych droższa,
ani chcę, ani umiem stąd odejść,
tutaj Wisłą, wiatrami Mazowska
przeszumiato mi dzieciństwo i młodość.
W moim oknie pole i topole,
i ja wiem, że to właśnie – Polska.
Stąd i radość, i chmura na czole,
tutaj słowa me zbroję jak wojska.

Władysław Broniewski
„Mój pogrzeb”

Bez tej miłości można żyć,
Mieć serce suche jak orzeszek,
Malutki los naparstkiem pić
Z dala od zgryzot i pocieszeń,
Na własną miarę znać nadzieję,
W mroku kryjówkę sobie wić,
O blasku próchna mówić „dnieje”,
O blasku słońca nic nie mówić.

Wisława Szymborska
„Gawęda o miłości ziemi ojczystej”

Wiem, że nie ucisk i chciwe podboje,
Lecz wolność ludów szła pod Twoim znakiem,
Że nie ma dziejów piękniejszych niż Twoje
I większej chluby niżli być Polakiem.
Jestem jak żołnierz na wszystko gotowy
I jak w Ojczyźnie, tak i w obcym kraju
Czuwam i strzegę skarbu polskiej mowy,
Polskiego ducha, polskiego zwyczaju

Jan Lechoń
„Hymn Polaków na obczyźnie”

W twojej ojczyźnie karki się zgina
Przed każdą władzą,
Dla zwyciężonych – wzgarda i slina,
Gdy ich na kaźń prowadzą.
W ojczyźnie twojej do obcych w wierze
Bóg się nie zniża.
Moja ojczyzna świat cały bierze
W ramiona krzyża. (...)
Chociaż ci sprzyja ten wieczór mglisty
I noc bezgwiezdna,
Jakże mnie wygnasz z ziemi ojczystej,
Jeśli jej nie znasz?

Antoni Słonimski
„Dwie ojczyzny”

Piękno jest na to, żeby zachwycano.
Nie znam piękniejszej nad piękno Ojczyzny,
w której minąwszy przeznaczeń mielizny
warto zanurzyć obolate ciało.
Pychy się wyzbyć.

Jacek Kaczmarski

CEO

CENTRUM EDUKACJI OBYWATELSKIEJ

Kształcimy młodych obywateli demokratycznej Polski.

Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej (KOSS) – program i podręczniki do edukacji obywatelskiej w gimnazjach, wykorzystujące metody aktywizujące uczniów. Obecnie jest to jeden z najczęściej stosowanych programów nauczania przedmiotu Wiedza o społeczeństwie w gimnazjach. Program został w 1999 roku wyróżniony przez Ministra Edukacji Narodowej.

Młodzi Obywatele Działają (MOD) – projekt, który uczy młodych ludzi, jak skutecznie uczestniczyć w życiu publicznym. Uczniowie rozpoznają problemy nurtujące ich społeczność lokalną, wybierają jeden i szukają jego rozwiązania. Na koniec publicznie prezentują wyniki swoich działań.

Edukacja prawna i obywatelska w szkołach średnich – CEO opracowało program nauczania przedmiotu Wiedza o społeczeństwie, scenariusze zajęć oraz podręczniki „Z demokracją na ty” i „Przewodnik młodego obywatela”.

A to historia! – pod kierunkiem CEO zespół autorów, historyków i nauczycieli opracował program nauczania bloku przedmiotowego historia i społeczeństwo w zreformowanej szkole podstawowej (klasy IV-VI).

Młodzi głosują – uczniowie organizują w szkołach symulacje wyborów prezydenckich, parlamentarnych, samorządowych oraz referenda i debaty konstytucyjne.

Ślady przeszłości – uczniowie pod opieką nauczyciela poszukują w swojej miejscowości ciekawych, ale zaniedbanych materialnych śladów przeszłości i symbolicznie je „adoptują”. Współpracując z władzami lokalnymi i instytucjami kultury, próbują przywrócić swej małej ojczyźnie zabytki, nad którymi sprawują opiekę.

Dla nauczycieli i uczniów zainteresowanych tematyką społeczno-polityczną i prawną CEO prowadzi obszerny serwis internetowy. Tam też znajdują się materiały przygotowujące uczniów do matury i egzaminów na studia.

Zdjęcia na okładce i plakacie, który towarzyszy publikacji:

„Sobieski pod Wiedniem” – Marcello Baciarelli

Dar Pomorza

Józef Piłsudski

Drzwi Gnieźnieńskie

Kolumna Zygmunta na placu Zamkowym w Warszawie

Żydzi warszawscy – II wojna światowa

Pomnik Chopina w Łazienkach

Jan Paweł II

Afisz teatralny do przedstawienia „Wesele” Stanisława Wyspiańskiego – Jan Młodożeniec

„Rejtan. Upadek Polski” – Jan Matejko

Maria Curie-Skłodowska w pracowni

„Czwórka” – Józef Chełmoński

Pierwsza strona „O obrotach ciał niebieskich...”
Mikołaja Kopernika

Zachód słońca nad Biebrzą

Okrągły Stół

Puszcza Białowieska

Pomnik księcia Józefa Poniatowskiego przed Pałacem Prezydenckim

Czesław Miłosz